

(Verschijnt in september 2010)

Omwille van de vrije bijbel

We leven in een bezette tijd. Onze tijd is op alle fronten bezet door het marktdenken, het denken in vraag en aanbod. Op nagenoeg alle terreinen van onze 'samenleving' vigeert de gedachte van de verkoopbaarheid van een product. In de politiek speelt in toenemende mate het electoraat een beslissende rol. Politici lijken voornamelijk bezig met de vraag of hun stellingnamen wel op electoraal gewin kunnen rekenen. In de media overheersen in de keuzes die gemaakt worden de kijkcijfers. En ook de culturele instellingen worden in toenemende mate afgerekend op kwantitatief succes. Zo langzamerhand lijkt het of het enkel op winstbejag gerichte patroon van marketing grip heeft gekregen op alle facetten van het publieke veld. Het criterium voor kwaliteit is de kwantiteit geworden. En we zitten er allemaal midden in en maken er deel van uit, vaak zonder dat we het in de gaten hebben. Een dwingend discours is het, waar niet aan te ontkomen valt. Onze taal wordt erdoor gevormd, het is de adem die we inademen.

En waar is de kerk binnen dit spectrum? Ook de kerk heeft haar eerstgeboorterecht verkwanseld voor een bord linzensoep, zo lijkt het. De marketingtaal heeft ook de burelen van onze kerk in de greep. De kerk kan immers niet achterblijven en moet mee in de vaart der volkeren. Wat ooit een gelikt machtscentrum was moet toch ergens nog de 'tools' hebben liggen om weer overeind te komen. Tegen alle marginalisering in wordt alles uit de kast gehaald om het instituut te 'revitaliseren'. Linksom of rechtsom, het gaat om groei. In Amsterdam spreken we van de 'wervende kerk'. De kerk moet weer een smoel krijgen. Het Amerikaans evangelicalisme biedt prachtige modellen. De kerk moet zich afstemmen op de religieuze behoeften van de consument. Het kan toch niet zo zijn dat massa's mensen aan spiritualiteit doen en de kerk achterblijft? Bladen als Hapinez en Zin schieten als paddenstoelen uit de grond. Daar moeten we wat mee anders missen we de boot.

Maar wat ingewikkeld, want we zitten nog steeds met die onmogelijke bijbel. Een boek waarvan we hopen dat het gaat over zingeving en hoe je gelukkig en ethisch verantwoord leven kunt. Maar wat een teleurstelling. Dat boek is zo weerbarstig. Het stelt eerder vragen dan dat het antwoorden geeft. De schreeuw is pregnanter aanwezig dan de boeddhistische glimlach en als we zoeken naar een succesvolle God komen we een gekruisigde slaaf tegen. Ingewikkeld in deze tijd. In welke tijd overigens niet? We moeten de bijbel vertalen, dat is duidelijk. We komen het in de profielschetsen in toenemende mate tegen. Men zoekt een dominee die in staat is de bijbel te vertalen naar de context van jonge mensen. Ga er maar aan staan. Wat is dat eigenlijk voor boek? Je kunt er geen kant mee op. Ja, als je stevig zeeft kom je misschien hier en daar wel een tekst tegen die een religieuze Godzoeker kan bekoren, maar over het algemeen is het eigenlijk niet te doen.

Om te beginnen moest er een nieuwe Bijbelvertaling komen in 'begrijpelijk' Nederlands. Een standaardvertaling voor de man in de straat. Maar dan wel zo breed mogelijk in kaart gebracht, zoals het in het ontwerp genoemd wordt '... een standaardeditie in het gehele Nederlandse taalgebied; in gebruik op scholen, voorgelezen in kerken en synagogen, geciteerd in de krant en de literatuur; stof voor meditatie en Bijbelstudie, materiaal voor polemiek, inspiratie voor

kunstwerken.’ Het hoofdredactioneel van het dagblad Trouw kopte bij de presentatie van deze nieuwe bijbel: ‘Eindelijk een democratische bijbel!’ Een bijbel die voldoet aan de eisen van de moderne tijd. Een geweldig kassucces is het geworden dankzij een ongelofelijk knappe publiciteitsstrategie. Zelfs Arnon Grunberg werd van stal gehaald om zijn instemming te betuigen: ‘een magistrale vertaling’.

Met deze vertaling ging wel definitief een wissel om. De vertaling van 1951 leunde nog sterk tegen de Statenvertaling aan, ‘getrouwelijk vanuit de grondtalen overgeset’, maar zette reeds de deur op een kier naar een meer populariserende vertaling. De ‘Groot Nieuws Bijbel’ die daarna verscheen was een belangrijk voorteken voor wat we nu met de NBV in handen hebben. De Bijbel in ‘omgangstaal’. Uit de mond van de oude Mozes klinkt nu poldernederlands en Jezus kan rustig een woordje meespreken aan tafel bij Pauw en Witteman, zo lijkt het. Wat is daar eigenlijk tegen? Het is echt een vertaling die met de tijd meegaat. En wie niet met de tijd wil meegaan blijft eenzaam en bitter achter. Zo gaat het nu eenmaal in de politiek, in de media, en dus ook in de kerk. ‘Eigentijds’ is het criterium waaraan de dingen worden gemeten.

Maar toch is er een probleem. En dat probleem heeft met de taal te maken. Taal is nooit alleen maar een middel om een boodschap over te brengen. Taal is geen neutraal vat waar je wat ‘informatie’ inwerpt. Taal staat nooit op zichzelf, maar is onlosmakelijk verbonden met de tekst. Bij het vertalen, vertalen we geen taal maar een tekst. Dat is inmiddels een algemeen geaccepteerd inzicht. En nu is het zo aardig om nog eens even een kijkje te nemen in de notulen van de nationale synode van Dordrecht van 20 november 1618 waar de aangewezen vertalers onder meer de volgende regel meekregen: “Dat zij altijd zorgvuldig blijven bij de oorspronkelijke tekst en aan de wijzen van spreken van de oorspronkelijke talen vasthouden, zoveel als de duidelijkheid en de eigenschap van de Nederlandse sprake dat kan toelaten”. Aan het begin van de vorige eeuw formuleren Martin Buber en Franz Rosenzweig dit nagenoeg hetzelfde als zij spreken over de uitgangspunten van hun ‘Verdeutschung’ van de bijbel. Er is dus in deze benadering alles aan gelegen om zo dicht mogelijk bij de grondtekst te blijven. En dit alles vanuit de vaste overtuiging dat hetgeen daar vertolkt wordt onlosmakelijk verbonden is met de taal *waarin* dit vertolkt wordt. Bijbelse taal is dan ook over het algemeen liturgische taal, bedoeld om voor te lezen in de kring van de gemeente. Een taal die gevormd is naar het patroon van de bijbelse verkondiging. Zo u wilt: tale Kanaäns. Een taal vol signalen en verwijzingen. Alan Boesak heeft in Zuid-Afrika zo ook over bijvoorbeeld de Apocalyps van Johannes gesproken. Zijn stelling was: deze brieven zijn geschreven in geheimtaal om de bezettende macht op een verkeerd been te zetten. En inderdaad gaan de geheime poorten van deze brieven enkel open met een ‘oudtestamentische sleutel’. Dat geldt overigens mijns inziens ook voor de evangeliën. Ook die zijn alleen te verstaan tegen de achtergrond van het getuigenis van Mozes en de Profeten.

De taal van de bijbel is op de keper beschouwd bevrijdingstaal. Gesmeed naar de boodschap van het aloude verhaal van Exodus. Tot in detail gevormd om de uittocht uit het doodslaan Egypte te kunnen vertellen en te verkondigen. Bijbeltaal is niet neutraal. Zijn taal is eerder partijdig, zoals de God van Israël een partijdige God is. Wie het grote boek van Victor Klemperer leest over de taal van het Derde Rijk, weet voorgoed dat taal nooit neutraal is. Taal in de greep van de bezettende macht wordt taal van bezetting. Taal in de greep van de

verstikkende ideologie wordt verstikkende ideologische taal. Een bijbel in 'hedendaags' Nederlands wordt al snel een bijbel in de babbeltaal van de TV.

Of daarmee deze zelfde bijbel nog dienst kan doen als kritisch manifest van bevrijding durf ik te betwijfelen. Veel kritische signalen en woorden zijn geofferd op het altaar van de tijdgeest. Ik hoef hier alleen maar te verwijzen naar de weergave van het kritische begrip *pistis* (geloof, vertrouwen) in de apostolische brieven. Op veel plaatsen in de NBV wordt dit *pistis* geheel onterecht weergegeven met 'ons geloof', 'uw geloof' of 'omdat wij geloven'. De kern van de Romeinenbrief (Rom. 1:17) is voor deze weergave exemplarisch. Daar lezen wij: 'Want gerechtigheid Gods wordt daarin geopenbaard *uit geloof tot geloof*', verwijzend naar Psalm 84 : 8 'van kracht tot kracht'. Dit wordt in het hedendaags Nederlands van de NBV: 'In het evangelie openbaart zich dat God *enkel en alleen wie gelooft* als rechtvaardige aanneemt'. Met deze weergave is heel de boodschap van Paulus de nek omgedraaid. Geloof wordt hier precies datgene waar Paulus zich nota bene in heel zijn brief tegen verzet. Geloof als werk. En wie niet gelooft, valt buiten de boot. Geloof wordt in de Nieuwe Bijbelvertaling een subjectieve zaak en is daarmee onderhevig aan de tijdgeest waarin het subjectivisme als nooit tevoren vigeert. Zo zijn er tal van andere voorbeelden te noemen. Deurloo en Ter Linden hebben er een heel aantal verzameld in hun boek 'Het luistert nauw'.

Het komt er dus geweldig op aan. Frans Breukelman placht te zeggen: 'De voortgang van het geloof en van de kerk en van ons aller erin-betrokken-zijn staat of valt met een goed gehoord-en-vertaald-worden van de teksten!' En dat is waar. Als de bijbel niet meer voor zichzelf kan spreken, (en dat is natuurlijk een utopie, die ons er overigens niet van ontslaat om uiterste pogingen te doen dit na te streven) waar zal dan dit unieke bericht over de God die zo volstrekt anders is dan al die goden die voortdurend dingen om de macht, nog gehoord kunnen worden? Door in deze vertaling al bij voorbaat op de knieën te willen zitten bij de moderne hoorder wordt deze hoorder niet alleen onmondig gemaakt (hoezo democratisch!) maar wordt hem ook nog eens de mogelijkheid ontnomen zelf iets op het spoor te komen van het unieke Bijbelse bericht. Een Bijbelvertaling moet niet afdalen naar de hoorder, maar afdalen naar de tale Kanaäns om zo de hoorder van vandaag te kunnen laten opgaan uit een wereld die in alle facetten in de greep is van een flinterdunne marketing-babbeltaal.

Is dat mogelijk? Is de mens van vandaag voor die tale Kanaäns ontvankelijk? Ik durf zelfs de stelling aan dat de mens van vandaag daar naar smacht. In een vaak door één discours bezette wereld proef ik in de praktijk een verlangen naar een alternatief, een ander verhaal. In de Thomaskerk aan de voet van de ZuidAs oefenen wij het met groepen jonge mensen die rechtstreeks uit die bezette wereld komen en er dagelijks ook in hun werk mee te maken hebben. Hun kerkelijke achtergrond heeft vaak nauwelijks contouren of ontbreekt. Met deze mensen lezen wij in alle eenvoud bijbelse teksten. We doen dit onder het motto dat als je iets van je eigen cultuur wilt begrijpen je toch op zijn minst kennismemaakt moet hebben met de wondere wereld van de bijbel. We lezen de teksten in vertalingen die heel dicht bij de grondtekst staan. Er is grote behoefte aan inzicht in de teksten die aan deze vertalingen ten grondslag liggen. Sommigen hebben nog voldoende Grieks in hun bagage om de nieuwtestamentische teksten mee te lezen. Verder is de kennis van de bijbel zeer gering of zelfs absent. En als wij ons best doen om die teksten zelf aan het

woord te laten, merken we telkens dat er iets onvergetelijks gebeurt. Steeds weer ontdekken we, wanneer we echt goed lezen, dat er een nieuwe, ongehoorde wereld opengaat. En dat wij tot onze verrassing zelf in die teksten zijn verdisconteerd. Als die teksten aan het woord komen, komen gek genoeg tegelijkertijd ook de hoorders aan het licht. Dat heeft alles te maken met het feit dat het in de bijbel niet om een één-plus-één-is-twee-geloof gaat, een boek vol antwoorden op onze problemen. Het heeft te maken met die schreeuw die niet wordt weggemoffeld, met die twijfel, die klacht en dat grote verlies. Ook gaat het niet om eenduidige moraal, een soort christelijke ethiek in een notendop. Ook niet om een Jezus- in- je- hart- dogmatiekje waarmee je anderen om de oren kunt slaan. Het komt menselijk dichtbij de vragen en de geheimen die wij maar zelden de ruimte geven. De teksten leggen vaak juist de vinger bij de plaatsen waar wij liever omheen lopen. Uitermate confronterend, maar uiterst herkenbaar. In dat vreemde Woord komt de geschiedenis van die ene mens met een naam en een verhaal aan de orde. Een vaak ook hoogst onmogelijke geschiedenis met voetangels en valkuilen. Het wordt allemaal aan het licht gebracht en samengevat in de gang van die ene mens waar de evangelisten zo vol van zijn. En als het dáárover gaat, veranderen de gesprekken en licht er iets op van een *communio sanctorum*; een ontmoeting die na afloop in het café wordt bevestigd. Hoe vaak hoor ik de deelnemers niet opgelucht ademen: gaan die teksten dáárover? Nooit geweten!

Een ander verhaal komt aan de orde en referenties worden levende geschiedenissen.

Ik ben er van overtuigd dat dit overal mogelijk is. Zelf heb ik het ooit in studiegroepen in Malawi en Zambia uitgeprobeerd. En ook daar was, ondanks alle culturele verschillen, tegen de achtergrond van deze bijbelse teksten ineens sprake van een werkelijke ontmoeting. Het komt er echter wel telkens op aan dat die tekst een 'tegenover' blijft, een vreemdeling die wij met open vizier tegemoet treden. Als wij de tekst bij voorbaat inkapselen in ons denkraam, in 'onze manier van spreken', zal er niets gebeuren. De teksten vallen direct in het slot en ons gesprek is enkel een zelfgesprek. We horen dan alleen nog maar onze eigen stem.

Maar deze eenvoudige en verrassende manier van elkaar ontmoeten rond de schriften gaat wel mens voor mens. In massa's moeten we niet denken. Zo werkt het overigens ook in de bijbel niet. Het gaat telkens om die ene in het bijzonder. Die ene Abraham, dat meisje Mirjam, die ene Petrus. Het liefst één op één. De bijbel rekent niet met kwantiteit. Het gaat om mensen met namen. Die worden één voor één aangesproken.

Maar het gaat er toch om dat zoveel mogelijk mensen worden bereikt met het evangelie? Dat is immers een belangrijk uitgangspunt voor veel zendingswerk. Maar laten we ook daarvoor toch even goed onze oren spitsen bij het zogenaamde zedingsbevel waaraan zo vaak wordt gerefereerd. We lezen het aan het slot van het evangelie naar Matteüs. Dit zedingsbevel concentreert zich in de *imperatief* "... en leert hen om te bewaren al wat ik jullie geboden heb". Het gaat hier om het 'leerling worden', zoals aan het begin van de finale van dit evangelie Jozef van Arimatea een leerling van Jezus geworden is. En als er in het evangelie wordt gesproken van 'leren' gaat het altijd om Jezus' uitleg van Mozes en de Profeten. In dit zedingsbevel gaat het dan ook over de grote toewending vanuit Israël naar de volken. De leerlingen van Jezus, waarvan wordt gezegd dat sommigen nota bene twijfelden, krijgen de opdracht om 'al de volken' te leren wat Jezus heeft geboden. En dat betekent hen brengen in de invloedssfeer van

Mozes en de Profeten; ze onderdompelen in de woorden die getuigen van het Woord 'van den beginne'. Een leerling van Jezus worden, betekent een leerling van Mozes worden. Ontdekken dat het in de geboden gaat om het bewaren van het grote geheim van de Naam van de God van Israël, die zich bekend maakt als degene die zijn volk uit het doodsland heeft doen opgaan. Leerling van Jezus worden betekent ontdekken dat Jezus Christus in alles de eerste is geworden. En met deze opdracht gaat het dan tegelijk dus ook om het leren van een andere taal. Een taal die zich oneindig kwalitatief onderscheidt van de taal van de heersende macht. Met name de evangelist Lukas thematiseert dit aspect van de andere taal aan het begin van zijn tweede boek 'Handelingen': "... zij begonnen met andere talen te spreken, zoals de Geest het hun gaf uit te spreken." En die Geest is niet een soort vrije wind die alle kanten opwaait, het is de Geest die spreekt door de profeten, zoals de kerk leert. Bij dat leerling worden van Jezus hoort dus ook het spreken van een andere taal. Ja, de tale Kanaäns. De taal waarin het vrije Woord 'van den beginne' het huis wordt waarin wij wonen.

Mensen worden leerlingen van Jezus door hiervan te leren. Daarvoor heb je dan wel telkens weer die grondteksten nodig. De runentekens die in dienst zijn genomen van het Woord van alzo hoge. Want voordat je er erg in hebt, heb je dat vrije woord weer ingepakt in jouw taaltje en is er alleen nog maar te horen wat overal elders ook al wordt gehoord. En als de grondtalen niet beschikbaar zijn of niet gekend worden, zijn er gelukkig hier en daar goede vertalingen die alles op alles hebben gezet om net als de Statenvertalers 'zorgvuldig te blijven bij de oorspronkelijke tekst'.

Ad van Nieuwpoort